

Universum Historiae et Archeologiae
The Universe of History and Archeology
Універсум історії та археології
Универсум истории и археологии

2018. Vol. 1(26). Issues 1–2, pp. 4–13

doi 10.15421/2611801

<http://www.via.dp.ua>

ПОРТРЕТИ ІСТОРИКІВ

УДК 016:929] (4737.63) Іваненко
LCC DK 508.843

С. І. Світленко, О. Б. Шляхов

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

До 70-річчя від дня народження професора В. В. Іваненка

Розглянуто основні віхи біографії, життєвий та творчий шлях відомого українського історика, заслуженого діяча науки і техніки України, проректора Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, професора В. В. Іваненка, визначено його внесок у розвиток вищої історичної освіти та науки в Україні.

Ключові слова: ДНУ імені Олеся Гончара; освіта; наука.

Світленко С. І., Шляхов О. Б. К 70-летию со дня рождения профессора В. В. Иваненко.

Рассмотрены основные вехи биографии, жизненный и творческий путь известного украинского историка, заслуженного деятеля науки и техники Украины, проректора Днепровского национального университета имени Олеся Гончара, профессора В. В. Иваненко, показан его вклад в развитие высшего исторического образования и науки в Украине.

Ключевые слова: ДНУ имени Олеся Гончара; образование; наука.

Svitlenko S. I., Shliakhov O. B. To the 70th anniversary of the birth of Professor V. V. Ivanenko.

The main factors of the formation of personality of V. V. Ivanenko, stages of the biography of the famous scientist-historian and teacher, manager of the high school are considered. The focus of the authors' attention is the creative work of a scientist – a well-known specialist on the modern history of Ukraine, his work on expanding historical knowledge on the issues of the controversial Soviet period, the didactic activity of the scientific and pedagogical worker, his hard work on the preparation of higher education qualifications as a scientific Head, Consultant and Chair of the Specialized Academic Council on History. An important part of the work of the historian within the framework of the program «Rehabilitated History» in the Dnipropetrovsk region was the revival and preservation of historical memory, the study of punitive and repressive policies of Soviet power, which led to numerous victims of the Stalinist totalitarian regime. The various initiatives of the vice-rector on modernization of educational work with a student youth, his public activity were revealed. The contribution of the jubilar to the development of higher historical education and science in Ukraine is recognized.

Keywords: Oles Honchar DNU; Education; Science.

Відзначення у 2018 р. століття від заснування Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара є добрим приводом уважніше придивитися до постатей відомих вчених, професорів класичного університету, які багато в чому й творили історію одного з провідних вищих навчальних закладів України. І в цьому ряду одне з почес-

них місць по праву належить Валентину Васильовичу Іваненку, знаному науковцю, професору, доктору історичних наук, заслуженому діячу науки і техніки України, проректору з науково-педагогічної роботи у сфері гуманітарної освіти та виховання молоді ДНУ, ім'я якого добре відоме не лише в нашій країні, а й за її межами. 14 січня

2018 р. В. В. Іваненко святкував свій 70-річний ювілей, що дає нам гарну нагоду, так би мовити, озирнутися назад, пригадати основні етапи його життєвого шляху, багатогранної та багатобічної науково-педагогічної та громадської діяльності, висвітлити творчі досягнення відомого українського фахівця-історика, авторитетного організатора історичної науки в Придніпровському краї.

Формування основ характеру, вдачі, звичок кожної людини зазвичай відбувається в сім'ї. В цьому сенсі Валентину Васильовичу поталанило, адже він народився в родині, де завжди в пошані були такі цінності, як людяність, відповідальність та працелюбність. Батько – Василь Іванович Іваненко (1913–1987) походив з незаможної селянської родини, яка мешкала в селі Кислянка сучасного Синельниківського району. Після закінчення в 1930 р. семирічки працював піонервожатим, потім – журналістом у районній (заводській) газеті Павлограда, куди переїхав опісля одруження в 1934 р. Після нападу нацистської Німеччини на СРСР у 1941 р. Василь Іванович брав участь у бойових діях на Південному фронті. В районі Запоріжжя потрапив в оточення, а згодом до фашистського полону, але вже через кілька днів йому вдалося втекти. Тож незабаром він долучився до розгортання на окупованій нацистами Дніпропетровщині руху опору, очоливши з 1942 р. радянське підпілля в Синельниковому. Його тогочасні звитяги переконливо засвідчує медаль «Партизана Отечественной войны І степени». Після війни Василь Іванович був керівником районного управління сільського господарства на Павлоградщині, а від 1951 р. очолював колгосп ім. Суворова в селі Нова Дача Павлоградського району Дніпропетровської області.

Не менший позитивний вплив на виховання Валентина Іваненка мала його мати – Параска Кузьмівна Іваненко (в дівочтві Макутіна) (1917–2001), що походила з родини робітників-будівельників, яка ще на межі XIX–XX ст. переселилася до Павлограда з Калужської губернії. До війни, маючи неповну середню освіту, вона працювала в органах РАЦСу. В часи воєнного лихоліття перебувала в евакуації спочатку в Краснодарському краї, а потім в Кемеровській області, де працювала на військовому заводі.

У 1954 р. родина Іваненків переїхала до села Булахівка Павлоградського району. Незабаром Василь Іванович і Параска Кузьмівна почали відігравати помітну роль у житті сільської громади. Адже саме тут понад двадцять років (до 1976 р.) В. І. Іваненко працював головою колгоспу «Україна», вивівши його у ряд зразкових не лише в області, а й в республіці, а його дружина стала одним із зачинателів спорудження місцевого дитячого комбінату (який згодом і очолила), присвя-

тивши багато років шляхетній справі виховання дітей односельців. Зрештою, старші Іваненки залишили помітний слід у пам'яті мешканців села, які й досі згадують їх добрим словом. У свою чергу, держава належним чином оцінила внесок батька Валентина Васильовича в економічну розбудову колгоспу та села, його соціальної інфраструктури. Так, Василь Іванович був нагороджений орденами Леніна, Жовтневої революції, двома орденами Трудового Червоного Прапора та орденом Вітчизняної війни II ступеня. Параска Кузьмівна мала медаль «За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.».

Родина Іваненків мала трьох дітей. Син Валентин, який народився 14 січня 1948 р., – був молодший. Зазначимо, що дитинство та юнацькі роки Валентина Іваненка проходили в дружній сімейній атмосфері. Після закінчення в 1966 р. Булахівської середньої школи перед юнаком постало питання подальшого життєвого та професійного вибору. При цьому визначальну роль у виборі майбутнього фаху відіграв директор школи і водночас учитель історії Ю. Г. Махрук, який, як згадував Валентин Васильович, був учителем за покликанням, досконало знав свій предмет і мав чималий ораторський хист. У підсумку В. Іваненко вирішив, незважаючи на великий конкурс (25 осіб на одне місце), поступати на історико-філологічний факультет Дніпропетровського державного університету. У 1966 р. абітурієнт Валентин Іваненко успішно подолав відбірковий бар'єр, склавши на «відмінно» всі три іспити – з історії СРСР, української мови та літератури, а також з німецької мови та став студентом ДДУ.

Студентство Валентина Васильовича тривало в перші роки після відновлення історичної спеціальності в університеті. Звичайно, тоді ще помітно не вистачало кадрів вищої кваліфікації, бракувало і власних аудиторних приміщень для занять. Тож на перших двох курсах навчання відбувалося в одному з найстаріших корпусів ДДУ по вул. Шевченківській, 59, а згодом заняття були перенесені до СШ № 44 по вул. Громова. Однак, незважаючи на існуючі проблеми, науково-педагогічний колектив факультету зміг створити атмосферу вимогливості й доброзичливості, під впливом якої й відбувався процес становлення людських та професійних якостей студента Валентина Іваненка.

При цьому вагому роль у підготовці тогочасного покоління студентів-істориків відігравали професори, серед яких слід згадати тогочасного керівника факультету, декана і завідувача кафедри історії КІПС, доктора історичних наук Ф. С. Павлова, завідувача кафедри всесвітньої історії, доктора історичних наук В. Я. Борщевського та завідувача кафедри історії СРСР та УРСР, доктора

історичних наук Д. П. Пойду. Всі вони належали до першої генерації радянської інтелігенції, пройшли значну життєву школу і користувалися чималим авторитетом серед викладачів і студентів. Окрім професорів, на факультеті працювала й ціла плеяда талановитих викладачів, які майстерно прищеплювали інтерес студентам до фаху історика. Тож для формування професійних якостей майбутнього вченого багато що дали лекції доцентів О. Ф. Батаріної, І. К. Воропая, Ф. Р. Гольденберг, М. Ф. Карпенка, І. Ф. Ковальової, М. П. Ковальського, В. В. Крутікова, В. І. Михайлової, Д. С. Шелеста тощо.

Звичайно, на роботі науково-педагогічних працівників факультету та й, взагалі, на студентському навчанні не могла не позначитися ідеологізація історичної науки в СРСР, жорсткі вимоги партійно-радянської системи в царині висвітлення тих або інших історичних подій, діяльність органів цензури. Отже, давався взнаки той факт, що всі були вимушені працювати, так би мовити, у певній системі координат. У такому річищі виховувалися і студенти-історики, багато з яких до вступу в університет встигли відслужити в армії або мали виробничий стаж на промислових підприємствах чи в колгоспі. Усе це створювало особливу, цілком «дорослу» атмосферу вже від початку навчання, впливало на першокурсників, які прийшли відразу зі шкільної лави. Тож вчорашні школярі досить швидко долучалися до громадської діяльності. Важливе доручення отримав і Валентин Іваненко, якого незабаром було обрано головою студради гуртожитку № 2 ДДУ, де, власне, і мешкали студенти-історики.

З іншого боку, вкрай важливим було те, що в тодішньому студентському середовищі, як згадував Валентин Васильович, існувала здорова морально-психологічна атмосфера, спостерігалася чітка націленість на навчання. Серед однокурсників Валентина Іваненка в цьому плані особливо виділялися Лідія Голубенко, Юлія Пелюх (Чекушина), Віра Цвірінко, Ольга Кононенко, Людмила Гаркуша, Михайло Карабанов та інші. Взагалі курс, на якому вчився студент Валентин Іваненко, був досить дружній, інтелектуально сильний. Не випадково, що згодом п'ятеро його випускників стали докторами наук, а ще декілька – кандидатами наук, управлінцями різного рангу.

Треба підкреслити, що в роки свого студентства Валентин Іваненко не обмежувався навчальними заняттями, а й рано зацікавився науковою діяльністю, вже на другому курсі почавши відвідувати науковий гурток, який діяв при кафедрі історії КПРС. У 1967 р. він спробував свої сили на конкурсі студентських наукових робіт під керівництвом доцента І. К. Воропая. Дебют виявився напрочуд вдалим – друге місце на Всеукраїнсько-

му турі та диплом Мінвузу України і ЦК ЛКСМУ. Згодом, на третьому курсі, акцент спеціалізації майбутнього вченого змістився до тематики, якою займалися на кафедрі історії СРСР та УРСР. Тож у цей час він долучився до студій з вітчизняної історії, почав відвідувати науковий гурток, який працював під керівництвом доцентів цієї кафедри – Д. С. Шелеста та В. В. Крутікова.

Зазначимо також, що за порадою аспіранта (пізніше доцента) кафедри історії СРСР та УРСР В. Ф. Шарапи студент В. Іваненко почав вивчати ще слабо досліджену історію мопрівського руху в Україні 1920–1930-х рр., що в підсумку й визначило напрям його наукових інтересів на наступне двадцятиріччя. Зрештою, результатом цілком зрілої евристичної роботи молодого історика стала підготовка наукової статті, яка була надрукована на шпальтах провідного республіканського наукового видання – «Українського історичного журналу». Цілком природно, що з таким науковим доробком Валентин Іваненко, який в 1971 р. з відзнакою завершив навчання на історичному факультеті ДДУ, вирішив присвятити себе науці, вступивши у тому самому році до аспірантури рідного університету. Науковим керівником Валентина Васильовича було призначено доцента кафедри історії СРСР та УРСР М. Ф. Карпенка, який обіймав тоді посаду декана факультету.

Роки навчання в аспірантурі були заповнені творчою, дослідницькою роботою, опрацюванням в архівах Москви, Києва, Харкова, Чернігова, Кіровограда, Запоріжжя, Мелітополя та Дніпропетровська важливих джерельних комплексів, які стали міцним підґрунтям дисертаційної роботи В. В. Іваненка на тему «Деятельность советской секции МОПР в 1933–1937 гг. (на материалах Украинской ССР)». Зрештою, достроково, 6 червня 1974 р., у спеціалізованій вченій раді історичного факультету ДДУ аспірант Валентин Іваненко успішно захистив свою кандидатську дисертацію. Оponentами на цьому захисті виступали д-р. іст. наук, професор В. З. Дробижев з Московського державного університету ім. М. В. Ломоносова та канд. іст. наук, доцент Сімферопольського держуніверситету ім. М. В. Фрунзе В. Ф. Шарапа. Провідною установою була кафедра історії СРСР Харківського державного університету ім. О. М. Горького.

Опісля захисту дисертації В. В. Іваненка було взято до штату кафедри історії СРСР та УРСР ДДУ. Тут, як згодом зазначав у своїх споминах сам ювіляр, завдяки «високому професіоналізму і авторитету, уродженій життєвій мудрості завідувача проф. Д. П. Пойди були створені справді творча атмосфера й належні умови для наукового зростання молодих дослідників, дружно «уживалися» фахівці з російської, української та радян-

ської історії» (Усна історія..., 2016, с. 289). Тож незабаром молодий педагог розробив та почав викладати для студентів історичного факультету один з основних курсів – історію Української РСР радянського періоду. Він ретельно готувався до кожної лекції, мав докладний конспект, добре структурував матеріал і доступно передавав знання студентам. При цьому зазначимо, що В. В. Іваненко викладав свою дисципліну українською мовою, що для того часу, скоріше, було винятком, ніж правилом. Приділяв він належну увагу і методичному забезпеченню дисциплін, які викладав. Так, у 1982 р. В. В. Іваненко опублікував навчальний посібник «Очерк истории мопровского движения на Украине (1933–1937 гг.)», який узагальнив його наукові пошуки, що велися упродовж десятиліття.

Поряд із навчально-методичною, викладацькою роботою молодий доцент (в 1977 р. В. В. Іваненко обійняв цю посаду) активно долучився до організаційно-виховної діяльності на факультеті. Адже в той час, як зазначав професор А. Г. Болебрух, вже «проявилися основні риси характеру В. В. Іваненка: сумлінне ставлення до будь-якої дорученої справи, загострене відчуття відповідальності, організаційні здібності, певні лідерські якості» (Валентин Васильович Іваненко..., 2008, с. 76). Тож вже з 1977 р. він став заступником декана істфаку з навчальної роботи, поповнивши таким чином склад керівної команди (разом з доцентами А. Г. Болебрухом та В. І. Шевцовим), яку в той час формували новий декан – відомий вчений та організатор історичної науки в Україні доктор історичних наук, професор Анатолій Михайлович Черненко. Саме після зміни керівництва в деканаті, як пізніше згадували колеги-викладачі, «атмосфера на факультеті нормалізувалася, значно більше уваги стало приділятися питанням вдосконалення навчального процесу, актуалізації тематики й підвищення теоретико-методологічного рівня науково-дослідної роботи, залучення до неї студентів і т. п.» (Болебрух, 2006, с. 13). У центрі цієї роботи і був В. В. Іваненко, який раніше за всіх приходив до свого кабінету заступника декана на 5-му поверсі корпусу № 1 ДДУ і пізніше всіх його залишав, займаючись цілою низкою справ – складанням розкладу занять, вжиттям заходів з підтримки навчальної та трудової дисципліни на факультеті, організацією суботників з прибирання прилеглої до корпусу території тощо. І при цьому йому вдавалося знаходити спільну мову з усіма, що створювало в колективі сприятливий психологічний клімат. Водночас не можна не зазначити, що робота поряд із таким досвідченим керівником, яким був проф. А. М. Черненко, дала Валентину Васильовичу чудову можливість накопичити

цінний управлінський та науково-педагогічний досвід.

Суттєву роль у професійному зростанні вченого та педагога відіграло і його стажування в Берлінському університеті ім. Гумбольдта в 1978/79 н. р. Під час свого десятимісячного відрядження В. В. Іваненко зібрав великий фактичний матеріал з історії українсько-німецьких зв'язків 1920–1930-х рр., який згодом максимально повно було використано в його докторському дисертаційному дослідженні.

У 1983 р. Валентина Васильовича як енергійного і перспективного керівника було рекомендовано на роботу до партійного комітету ДДУ. Безперечно, це означало якісно новий етап його діяльності, що тривав з 1983 до 1991 р. Спочатку В. В. Іваненко довірили таку важливу ділянку роботи, як посада заступника секретаря партійного комітету університету з ідеології. А в 1988 р. він вже став секретарем парткому ДДУ. На цій роботі працював до 1991 р., щиро вірячи у комуністичну ідею, у необхідність здійснення назрілої в країні «перебудови». Зрештою, ця діяльність стала для В. В. Іваненка серйозною школою професійного і життєвого зростання, набуття належного організаційного та керівного досвіду. Адже саме посада секретаря партійної організації ДДУ, як згадував у своїх споминах Валентин Васильович, дозволила йому перш за все вирішувати нагальні питання виробничого та соціального життя великого трудового колективу, який тоді працював у ДДУ (Усна історія..., 2016, с. 301). Тож без перебільшення можна зазначити, що В. В. Іваненко був причетний до тогочасних процесів розбудови університету, створення в ньому сприятливої морально-психологічної атмосфери, зміцнення авторитету рідної Alma mater у регіоні та в країні в цілому.

Працюючи як професійний партієць в університетському парткомі, В. В. Іваненко не припиняв й науково-педагогічної діяльності. Позаяк у 1986 р. його було призначено завідувачем кафедри історії СРСР та УРСР (з 1989 р. – кафедри історії СРСР, після виокремлення з неї кафедри історії України). Тож він став наступником на цій посаді відомого українського радянського історика-аграрника, професора Дмитра Павловича Поїди.

Довіра колективу кафедри зобов'язувала Валентина Васильовича прискорити роботу над докторською дисертацією. Принагідно зазначимо, що у другій половині 1980-х рр. доцент В. В. Іваненко вже був автором понад півсотні наукових статей та інших подібних публікацій. Результати своїх досліджень учений неодноразово апробував на важливих наукових форумах. Унаслідок пошукової роботи Валентин Васильович зібрав широкий

документальний матеріал, який всебічно розкривав тему інтернаціональних зв'язків робітничого класу Української РСР з трудящими зарубіжних країн у 1920–1930-х рр. Восени 1989 р. він подав свою дисертацію на розгляд кафедри історії СРСР. Докторська дисертація В. В. Іваненка «Становление и развитие интернациональных связей рабочего класса Советской Украины с трудящимися зарубежных стран в 20–30-е годы» складалася із вступу, п'яти глав, висновків, списку використаних джерел та літератури, що включав понад 500 найменувань. Дослідження всебічно розкривало новий пласт новітньої історії України. Джерельну базу роботи утворювали архівні документи, виявлені та проаналізовані автором з понад 100 фондів 17 державних та партійних архівів СРСР та НДР. Усе це дає підстави твердити, що дисертація В. В. Іваненка відзначалася науковою новизною і представляла суттєвий крок уперед в опрацюванні цієї проблематики у порівнянні з попередниками.

Наприкінці 1980-х рр. докторська дисертація В. В. Іваненка ґрунтувалася, звісно, на марксистсько-ленінській методології. Однак, ще не відмовившись від теоретичних настанов радянської історичної науки, В. В. Іваненко повною мірою продемонстрував новий підхід, не тільки узагальнивши позитивний досвід у розвитку інтернаціональних контактів робітників УРСР, а й показавши вплив таких негативних явищ, як культ особи Й. Сталіна, командно-адміністративна система управління, масові політичні репресії і т. п. Захист докторської дисертації В. В. Іваненка відбувся 28 грудня 1990 р. в Інституті історії АН УРСР у Києві, у присутності столичної української наукової еліти. Головував на засіданні спеціалізованої вченої ради з історії академік Ю. Ю. Кондуфор. Офіційними опонентами по дисертації В. В. Іваненка виступали відомі вчені – д-р. іст. наук, професор МДУ ім. М. В. Ломоносова Ю. О. Львунін, д-р. іст. наук, професор, старший науковий співробітник Інституту історії АН УРСР І. М. Кулініч та д-р. іст. наук, професор завідувач кафедри Київського інженерно-будівельного інституту В. Ф. Панібудьласка. Провідною установою була кафедра історії СРСР Донецького державного університету.

Успішний захист докторської дисертації засвідчив авторитет В. В. Іваненка як науковця високого класу. 7 червня 1991 р. Валентину Васильовичу було присвоєно науковий ступінь доктора історичних наук, а 11 листопада того самого року – вчене звання професора по кафедрі історії СРСР.

У 1992 р. підрозділ, який очолював В. Іваненко, було трансформовано у кафедру російської історії. Зміна назви кафедри – це не тільки оновлення форми, а й внутрішнього змісту. І в цьому сут-

ність цілеспрямованої діяльності багаторічного завідувача (до 2014 р.), який постійно перебував у пошуку нових наукових ідей, тем та напрямів роботи. Так, у 1995 р. В. В. Іваненко ініціював проведення на базі кафедри наукових читань з аграрної історії, на пошану професора Д. П. Пойди, які стали новою формою наукового життя на історичному факультеті ДДУ. Вони сприяли не тільки підтримці досліджень з аграрної історії України та Росії XIX–XX ст., а й налагодженню співпраці з представниками інших наукових шкіл. На сьогодні вже відбулося одинадцять подібних наукових читань, які стали традиційними й об'єднують усталене коло істориків-аграрників з Дніпра, Запоріжжя, Кривого Рогу, Черкас, інших міст України. Творчим підсумком цих наукових форумів є збірники наукових праць «Питання аграрної історії України та Росії», які від 1995 р. періодично видаються за редакцією В. В. Іваненка. Завідувач кафедри також спрямував зусилля викладацького колективу на написання навчального посібника, який би віддзеркалив російський історичний процес з точки зору сучасної української історіографії. Тож у 1997 р. вийшли друком «Нариси історії Росії з найдавніших часів до сьогодення», які на той час стали одним із перших і досить нечисленних видань такого жанру й тематики.

Під керівництвом знаного вченого-історика на кафедрі було успішно виконано і кілька наукових проєктів держбюджетних тем, які затверджувалися на рівні Міністерства освіти і науки України. Серед них були: «Українське питання в Російській імперії та Радянському Союзі», «Державницькі ідеї в українській суспільно-політичній думці першої половини XX ст.», «Радянська державність в Україні: пріоритети і особливості розвитку у XX ст.». Реалізація зазначених держбюджетних тем мала не тільки суто академічне, а й прикладне значення, що дозволило впровадити новий конкретно-історичний матеріал, важливі узагальнення і висновки в навчальний процес у ДНУ.

У 1999 р. розпочався новий етап у професійній кар'єрі вченого, адже в цей час він увійшов до керівного ядра нашого університету, коли новообраний ректор ДДУ, професор Микола Вікторович Поляков призначив Валентина Васильовича проктором з гуманітарних питань та виховної роботи (з 2004 р. – з науково-педагогічної роботи у сфері гуманітарної освіти та виховання молоді) Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

На посаді одного з керівників багатотисячного університетського колективу В. В. Іваненко яскраво продемонстрував усі свої кращі професійні та людські якості. Попередній досвід роботи навчив його слухати людей, розуміти їх та поважати їхню

думку, сприяти вирішенню їх проблем, знаходити вірний вихід у складних ситуаціях.

В якості проректора класичного університету В. В. Іваненко, як сучасний менеджер у галузі вищої освіти України, досяг чималих успіхів. У цьому плані перш за все слід згадати його ініціативи в опануванні нових підходів, форм та методів організації навчально-виховного процесу за умов утвердження в університетській освіті Болонської системи.

У 2003–2017 рр. проректор В. В. Іваненко започаткував проведення на базі ДНУ семи міжрегіональних науково-практичних конференцій з актуальних питань виховання молоді в сучасних умовах. Від початку ХХІ ст. він ініціював і забезпечив розробку багатьох нормативних документів (концепцій, програм, положень) з організації гуманітарно-виховної роботи в університеті, зокрема Кодексу честі та гідності студента, етичного Кодексу працівника ДНУ і т. ін.

Особливу увагу у справі модернізації вищої освіти проректор В. В. Іваненко приділяв запровадженню університетської автономії. Працюючи у згаданому річизці, авторитетний вчений і педагог у 2005–2008 рр. брав активну участь у роботі Консорціуму восьми українських університетів з вироблення національної стратегії університетської автономії в Україні. Крім того, в 2005 р. він був учасником Міжнародного семінару з проблем автономії університетів в Інституті відкритого суспільства при Будапештському університеті (Угорщина), а в 2006 р. – Міжнародного семінару в Кембриджському університеті (Велика Британія).

Не можна не згадати, що професор В. В. Іваненко був також організатором та співорганізатором проведення в ДНУ імені Олеса Гончара багатьох міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових форумів – конференцій, семінарів, круглих столів. Адже, як зазначав ректор ДНУ, член-кор. НАН України М. В. Поляков, «Валентин Васильович, як ніхто, вміє навіть черговому заходів на вищому рівні надати справжньому університетських блиску та глибини» (Валентин Васильович Іваненко..., 2008, с. 64). Підкреслимо також, що зараз у ДНУ реалізується значна програма міжнародної співпраці, і перш за все у рамках двосторонніх угод, укладених з провідними науковими та освітянськими центрами багатьох країн. Значна роль у реалізації цих планів та проєктів теж належить проректору В. В. Іваненку. Бо він брав безпосередню участь у багатьох міжнародних заходах, які здійснювалися як у ДНУ, так і за кордоном. Відвідував з цією метою університети Великої Британії, Польщі, Угорщини, Китаю, Російської Федерації, Казахстану і т. ін.

Уся ця плідна діяльність належним чином була оцінена в колективі університету. Не випадково заслужений професор ДНУ В. К. Якунін у своїх спогадах у 2011 р. підкреслював: «Гадаю, не є перебільшенням, якщо зазначу, що здорова атмосфера на факультеті (та й в університеті) створена завдяки мудрості, сміливості, твердості, послідовності... проректора ДНУ В. В. Іваненка» (Якунін, 2013, с. 7). У свою чергу професор І. Ф. Ковальова зазначала, що саме проректору В. В. Іваненку прищеплено «добррозичливе ставлення до людей, прагнення допомогти там, де це необхідно, відсутність високомірної зневаги до вчорашніх співкурсників». «Все це, – підкреслювала знаний науковець, – а також, без сумніву, заслужений авторитет у наукових колах, що ґрунтувався на багатолітніх серйозних дослідженнях історії радянського періоду, викликали до нього повагу та любов» (Ковальова, 2008, с. 183).

Розпад Радянського Союзу і становлення незалежної Української держави знаменували якісно новий період і в наукових студіях проф. В. В. Іваненка. Перед Валентином Васильовичем, як і перед усією історичною наукою, тоді постали широкі можливості в новому осмисленні складних і до того часу закритих сторінок історії України. При цьому вчений продовжував розробляти традиційну для себе тематику. Отже, його тодішні прагнення узагальнити свої багаторічні дослідницькі пошуки у вигляді нової монографії виглядають цілком закономірними. До того ж у той час розпочало публікаторську діяльність створене при ДДУ видавництво. І мабуть не випадково, що одним із перших видань у ньому в 1992 р. була україномовна монографія В. В. Іваненка та А. І. Голуба «Джерело народної дипломатії: Міжнародні зв'язки трудящих України в 20–30-ті роки», яка висвітлювала широкий спектр міжнародних зв'язків українського народу перших десятиліть радянського періоду.

Зазначимо також, що за ініціативи та під безпосереднім науковим керівництвом проф. В. В. Іваненка в рамках загальнонаціональної програми «Реабілітовані історією» (1992 р.) було створено потужний регіональний дослідницький центр з вивчення репресивної політики сталінського тоталітарного режиму та специфіки його прояву в різні часи на українських теренах, зокрема на Дніпропетровщині. Тож у 1999 р. у Науково-редакційному центрі обласної редколегії по підготовці й виданню вказаної тематичної серії вийшла друком перша на Дніпропетровщині книга «Відроджена пам'ять. Книга нарисів», у якій було вміщено 75 документальних біографічних нарисів. Ці матеріали помітно розширили уявлення про початок масових політичних репресій в краї від «Шахтинської справи» на рубежі 1920–1930-х рр., роз-

крили «криваві ужинки сталінізму» середини 1930-х – початку 1950-х рр., показали боротьбу комуністичного режиму з інакодумцями у пост-сталінський період 1960–1980-х рр.

Новим важливим кроком у справі відродження і збереження історичної пам'яті, у вивченні карально-репресивної політики радянської влади стало видання в 2002 р. у рамках програми «Реабілітовані історією» в Дніпропетровській області монографії Р. К. Терещенка, В. В. Іваненка і Л. Л. Прокопенка «Минуле з гірким присмаком. Репресії в історичній ретроспективі радянського суспільства» за науковою редакцією Валентина Васильовича. В ній, на основі широкого використання документів Архіву управління СБУ в Дніпропетровській області й Державного архіву Дніпропетровської області (ДАДО), значну частину яких уперше було введено до наукового обігу, автори проаналізували основні віхи, масштаби і прояви карально-репресивної політики комуністичної влади серед різних груп населення країни. Тим самим було розкрито криваву ціну «диктатури пролетаріату», справжнє обличчя сталінського «правосуддя» передвоєнного, воєнного і післявоєнного періодів, дії правоохоронних органів з викорінення інакомислення у постсталінський період. Суттєве значення для завершення процесу реабілітації жертв комуністичного тоталітарного режиму в Дніпропетровській області мала і публікація чотири томника «Повернені імена: Мартиролог» за науковою редакцією В. В. Іваненка. Фундаментальна книга містила список осіб, котрі в різні часи радянського періоду стали жертвами політичних репресій на Дніпропетровщині.

Таким чином, спільно з науковцями ДНУ та інших навчальних закладів, краєзнавців, за активної участі владних структур, архівістів, працівників СБУ Валентину Васильовичу впродовж багатьох років вдається здійснювати цей проект, конкретним результатом якого стало поіменне виявлення всіх мешканців нашого краю, репресованих за політичними мотивами за часів комуністично-радянського тоталітарного режиму, а це 23 351 особа. Загалом же тільки в 1990–2000-х рр. у рамках серії книг «Реабілітовані історією» по Дніпропетровській області вийшло друком 5 томів у 8 книгах. У 2008–2009 рр. ці книги зазначеної серії перевидаю в загальноукраїнському форматі у двох томах обсягом понад 160 друкованих аркушів.

Не можна не згадати тогочасні наукові студії проф. В. В. Іваненка з дослідження окремих найдраматичніших сторінок вітчизняної минувшини. Так, учений був одним із тих, хто започаткував вивчення Голодомору 1932–1933 рр. у Дніпропетровській області. У 1993 р. під його редактування вийшов друком збірник документів і матеріалів «Народна трагедія». В цьому археографічному

виданні опубліковано 49 документів з фондів ДАДО та 12 записаних спогадів очевидців трагічних подій 1932–1933 рр. у селах Дніпропетровщини. Продовженням такого роду археографічної праці став збірник «Повернення із небуття: Документи і матеріали про жертви сталінського свавілля в Дніпропетровському університеті», що був надрукований за редакцією професора В. В. Іваненка у 1995 р. У результаті цієї публікації з історичної безвісті були повернуті імена 80 репресованих працівників Дніпропетровського державного університету. Зрештою наукова критика ідеології та соціальної практики комуністичного тоталітаризму засобами широкого історичного матеріалу сприяла відмові В. В. Іваненка від ортодоксальних комуністичних поглядів і його переходу на позиції соціалістичної ідеології. Саме така суспільна модель є вельми близькою до деяких соціальних демократій, які сьогодні діють у розвинутих країнах Заходу.

У 2003 р. було надруковано ще одну монографію В. В. Іваненка «Біль і звитяга: ХХ століття в українському вимірі». Характеризуючи переваги цієї книги, академік НАН України П. Т. Тронько зазначав: «Звичайно, Валентин Іваненко – чесний, об'єктивний учений, який прагне на основі значного історичного матеріалу відтворити адекватну картину епохи, яку він досліджує, та її окремих дійових осіб, сприяти тверезому і реалістичному сприйняттю радянського етапу розвитку України, кращому розумінню грандіозних соціальних процесів, які відбувалися у ній впродовж ХХ століття». І далі: «Системно вивчаючи і критично переосмислюючи з сучасних теоретико-методологічних позицій багато складних, суперечливих, а часом і драматичних сторінок української минувшини радянської епохи, він широко залучає до роботи матеріали із фондів раніше недоступних архівосховищ. Завдяки цьому йому вдалося по-новому осмислити і відтворити цілий «букет» гострих проблем з історії України» (Іваненко, 2003, с. 4, 5).

Серед вищезгаданих проблем був і вельми суперечливий розвиток УСРР у роки непу. Своєрідності останнього В. В. Іваненко приділив увагу в монографічному дослідженні «Україна непівська» (2006, у співавторстві). Саме в цій книзі вперше у вітчизняній історіографії в комплексі було розглянуто найбільш поширені прояви девіантної поведінки в українському суспільстві непівської доби – дитяча безпритульність, жебракування, бродяжництво, пияцтво, проституція, а також висвітлено глибинні причини згаданих явищ. Крім того, в монографії проаналізовано низку заходів державних і громадських інституцій південного регіону республіки щодо їх поступового подолан-

ня, розкрито численні труднощі та прорахунки на цьому шляху.

У 2007–2009 рр. В. В. Іваненко сконцентрував свої творчі зусилля на розв'язанні складної наукової проблеми, якою є насильницька колективізація кінця 20-х – початку 30-х рр. XX ст. та Голодомор 1932–1933 рр. у регіональному вимірі. Спільно зі своєю ученицею Н. Р. Романець Валентин Васильович підготував цілий ряд наукових статей, науково-популярних книжок і монографію, які суттєво розширили уявлення про причини, перебіг і наслідки «великого перелому» на селі в нашому краї. В цьому контексті слід особливо виділити такі праці: «Голодомор 1932–1933 років на Дніпропетровщині та Запоріжчині» (2008), «Дніпропетровщина і «великий перелом» на селі кінця 1920–30-х років: монографія» (2009), «Опір селянства Дніпропетровщини сталінському режиму в 1928–1933 рр.» (2009) та ін. Ці наукові студії заслуговують на увагу не лише численними новими фактами, а й оригінальними інтерпретаціями минулого.

Відомий вчений не обійшов увагою і контроверсійні питання історії України часів Другої світової війни. В цій площині варто згадати підготовлену ним разом із професором В. К. Якуніним монографію «ОУН і УПА у Другій світовій війні: проблеми історіографії та методології» (2006). В центрі уваги авторів цього ґрунтовного видання постали такі важливі історіографічні й методологічні сюжети, як визначення місця та ролі України в тогочасному перебігу воєнних подій, історія ОУН–УПА, аналіз «Фахового висновку робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА» тощо. Зазначена монографія викликала значний суспільний резонанс не лише в Україні, а й за її межами, що так або інакше підкреслює її інноваційний характер.

Професор В. В. Іваненко брав активну участь і в інших важливих наукових і соціально значущих проєктах, які сприяли відродженню і збереженню історичної пам'яті в нашому краї. Так, у тому самому 2006 р. він став одним із співавторів колективної монографії «Історія міста Дніпропетровська» – першої синтетичної праці такого роду з минувшини обласного мегаполіса, виданої за редакцією професора А. Г. Белебруха. Як член авторського колективу, В. В. Іваненко написав главу «Через політичні катаклізми до суспільства «нового типу» з розділу «Доба соціалістичного будівництва» та у співавторстві з С. А. Квіткою розділ «На зорі епохи незалежності». У 2009 р. професор В. В. Іваненко разом із О. В. Бойком узяв участь у п'ятитомному виданні «Історія державної служби в Україні», написавши розділ 22 цієї книги – «Політико-адміністративна система управління у повоєнний час (1945–1955 рр.)».

У свою чергу, в 2009–2010 рр. вчений долучився до підготовки та публікації фундаментального двотомного науково-популярного видання «Діячі державної влади та місцевого самоврядування Дніпропетровської області: Історико-біографічні нариси», у 2-й книзі якого В. В. Іваненко разом зі своїми учнями підготував 17 біографічних нарисів визначних діячів нашої області XX – початку XXI ст.

Слід зазначити, що професор В. В. Іваненко не припиняв і не припиняє плідну роботу у справі відродження і збереження історичної пам'яті в контексті історії рідного університету та його окремих підрозділів. Зокрема, саме В. В. Іваненку належать ідеї написання та великі зусилля з підготовки таких оригінальних видань, як «Секретний» підрозділ галузі: нариси історії фізико-технічного інституту Дніпропетровського національного університету» (2001) та «Славетне сузір'я окриплених університетом: нариси» (2008). При цьому у згаданих працях Валентин Іваненко особливо увагу приділяє людині, як активному учаснику і творцю історії. Зокрема, в останній із цих книжок представлено 89 науково-популярних нарисів про життєвий і творчий шлях видатних постатей, імена яких стали гордістю Дніпропетровського університету. Приділено увагу як тим, хто стояв біля витоків університету, закладав його традиції та стверджував авторитет – академікам Д. І. Яворницькому, Л. В. Писаржевському, О. М. Диннику, так і багатьом іншим науковцям та організаторам вищої освіти України радянського періоду та сучасної доби.

У цьому самому ряду гуманітарних ініціатив та проєктів проректора В. В. Іваненка слід назвати підготовку двох видань книги нарисів «Ми – з класичного університету. Дніпропетровський національний: час, події, люди» (2003, 2008), а також підтримку ним таких важливих ювілейних праць: «Історія Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара» (в першому, третьому та четвертому виданнях 1988, 2003, 2008 рр. Валентин Васильович брав безпосередню участь) та «Професори Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара. Біобібліографічний довідник» (перше та друге видання 2003, 2008 рр.). У центрі уваги згаданих праць – місія класичного університету в сучасному суспільстві, виховна компонента навчального процесу, концептуальне осмислення її досвіду та розробка новітніх виховних технологій, утвердження національно-патріотичного виховання студентської молоді. Не випадково, що згодом Валентин Васильович разом із колегами став упорядником цілої низки науково-популярних видань з цієї проблематики – «Думки, підказані серцем. Роздуми про виховання студентської молоді» (2011), «Хто людство розумом перевер-

шив» (2011), «Вигранюємо особистість, патріота...» (2016). Особливо варто виділити книгу «Ми пам'ятаємо! Університет звияжний: Статті та нариси» (2017), одним з авторів-упорядників якої виступив проректор В. В. Іваненко, і в якій висвітлено найбільш яскраві, героїчні сторінки минулого та сьогодення ДНУ імені Олеса Гончара. Адже в ній зібрано багатий фактичний матеріал про участь викладачів та студентів університету в Другій світовій війні, а також у волонтерському русі та в Антитерористичній операції на Сході України.

Не можна не згадати, що в 2006–2014 рр. проректор В. В. Іваненко також ініціював створення Пам'ятних знаків на честь загиблих під час воєнних дій співробітників, студентів та вихованців університету; відкриття меморіальної стели на честь 12 видатних науковців ДНУ; портретних галерей ректорів, заслужених професорів, почесних докторів і випускників класичного університету. Усе це сприяє збереженню нашої історичної пам'яті, кращих духовно-культурних традицій нашої Alma mater.

Як професор і викладач, В. В. Іваненко постійно опікується не тільки суто науковими дослідженнями, а й удосконаленням навчального процесу. Це виявляється в роботі з модернізації своїх лекційних курсів, у підготовці сучасних навчальних видань, впроваджуваних у навчальний процес з метою підвищення якості сучасної історичної освіти. Валентин Васильович є автором близько десятка підручників і навчальних посібників як для студентів, так і учнів середніх шкіл, при цьому три з них мають гриф Міністерства освіти і науки України. Додамо, що більшість з цих видань розроблено з урахуванням новітніх теоретико-методологічних підходів, побудовано в річизі вимог Болонського процесу, кредитно-модульної системи, що в підсумку покликано сприяти запровадженню європейських стандартів вищої освіти на українських теренах.

На рахунку вченого-історика підготовка таких ґрунтовних видань: «Історія Радянської держави (1917–1991 рр.): навчальний посібник з грифом МОН України» (2007), «Історія української культури: навчальний посібник» (2010), «Історія України: навчальний посібник для студентів природничих і технічних спеціальностей» (2012), «Історія України: метод. посіб. до семінар. занять для студ. природн. і техн. спец.» (2015), «Історія і культура України: підручник для студ. природн. і техн. спец.» (2016). При цьому в останньому з них (виданому в співавторстві з професором Г. Г. Кривчиком) слушно наголошено на значенні соціально-гуманітарної компоненти у формуванні нової генерації дипломованих фахівців, важливості засвоєння молодими людьми фундаментальних світоглядних орієнтирів, морально-етичних

та духовних традицій українського народу, що є гарантією успішного цивілізаційного поступу нашої держави. Цей підручник уже став у нагоді студентам закладів вищої освіти Придніпровського регіону, які прагнуть опанувати непростий перебіг подій української історії від часів Київської Русі до сьогодення, зорієнтуватися у численних складнощах та протиріччях вітчизняного історичного процесу, пізнати ґрунтовну історико-культурну спадщину нашого народу.

Професор В. В. Іваненко має численних учнів і послідовників. Знаний учений підготував 23 кандидати історичних наук (серед них А. І. Голуб, В. І. Кабанов, Н. Р. Романець, Д. В. Архирейський, В. М. Потока, І. В. Шпекторенко, Р. Ю. Васковський, В. І. Саричев, Г. В. Костенко, А. П. Лимар, І. В. Іщенко, М. Е. Кавун, В. П. Бурмага, В. В. Літвінов, О. В. Бойко, О. О. Поплавський, В. А. Сливенко, І. С. Познякова, Н. С. Чернікова, А. О. Мишуста, О. Ю. Коломоєць, В. Ю. Медяник, Є. О. Сніда) та два доктори історичних наук – А. І. Голуб та Н. Р. Романець. Тож під його керівництвом фактично сформувалася наукова школа з вивчення актуальних питань суспільно-політичної історії України ХХ – початку ХХІ ст. І зараз як у ДНУ, так і в інших ЗВО України працює багато учнів та вихованців професора В. В. Іваненка.

У контексті підготовки кадрів вищої кваліфікації слід наголосити і на плідній роботі В. В. Іваненка в якості голови спеціалізованої вченої ради з історії при Дніпровському національному університеті, яку з 2004 р. і до сьогодення очолює Валентин Васильович. Примітно, що дніпровська спецрада багато років результативно готує кадри вищої кваліфікації для різних регіонів України. І це не дивно, бо В. В. Іваненко створив у ній дійсно вимогливу і водночас доброзичливу атмосферу. Зрештою у вищезгаданій спеціалізованій вчєній раді за часів головування професора Іваненка вже було захищено 32 дисертації на здобуття наукового ступеня доктора та 130 дисертацій – кандидата історичних наук.

Важливо зазначити багатогранну та плідну діяльність професора Іваненка у царині випуску цілої низки наукових періодичних видань – журналів та збірників. Адже тривалий час він є членом редколегій таких видань: «Вісник ДНУ. Серія Історія та археологія», науково-теоретичний альманах «Грані», часопис «Бористен», «Гуманітарний журнал», наукові збірники «Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті», «Проблеми політичної історії України», «Питання німецької історії» і т. ін.

Валентин Васильович – автор і співавтор понад 540 друкованих праць, серед яких 14 монографій, 35 книг та брошур. Вагомий доробок ученого у галузі соціально-політичної історії України ХХ ст., його багатогранна робота у сфері модернізації на-

вчально-виховного процесу у вищій школі отримали широке визнання. Професор В. В. Іваненко – заслужений діяч науки і техніки України (1998), дійсний член Української академії історичних наук (1999), Міжнародної академії соціальних технологій та місцевого самоврядування (2000), Академії наук вищої школи України (2006), нагороджений знаком «Відмінник освіти України» (2004), знаком МОН України «Петро Могила» (2007), орденом «За заслуги» III ступеня (2003), медаллю «За заслуги перед містом» (2003), почесною медаллю «Академік Володимир Москаковський» (2007), почесною медаллю «За вірну службу ДНУ» (2008), Грамотою Верховної Ради України (2008), численними іншими відзнаками.

Отже, закономірним результатом впливу батьків, шкільного та університетського виховання, цілеспрямованості та наполегливості ювіляра став той факт, що професор В. В. Іваненко нині є одним з провідних учених-істориків України, який вже майже двадцять років обіймає важливу посаду проректора ДНУ – наукового та освітнього центру всього регіону. Втім, на наш погляд, головним все ж є те, що його цілеспрямовану, невтомну працю щиро шанують в університетському співтоваристві, поважають колеги-викладачі та студенти, підкреслюючи, що знання та досвід проректора В. В. Іваненка, його організаторський талант та високий професіоналізм органічно поєднуються з «людяністю, сердечністю, відвертістю вдачі, тонким почуттям гумору» (Валентин Васильович Іваненко..., 2008, с. 112).

Згадаємо також, що Валентин Васильович має потужну життєву підтримку в особі дружини Тамари Олександрівни (в дівоцтві Савченко), з якою

одружився ще на третьому курсі навчання в ДДУ, в 1969 р., і яка є для нього справжнім другом і янголом-охоронцем. Має він також двох чудових дітей та онуків.

Валентин Васильович Іваненко – людина різнобічна, яка плідну науково-дослідну роботу та керівництво численним колективом співробітників та студентів ДНУ органічно поєднує із працею у власному садку, полюбляє рибалити, цікавиться спортом, футболом, черпає натхнення у спілкуванні з природою, мандруючи разом із родиною просторами України.

Таким чином, як підкреслює в численних інтерв'ю сам ювіляр, він є щасливою людиною, яка перебуває у внутрішній гармонії із самим собою. Адже він ніколи не пошкодував, що обрав професію науковця-історика. Оскільки саме історія, як образно висловлюється у своїх роздумах Валентин Васильович, дає нагоду «відчутти пульсуючий подих й колорит різних епох та цивілізацій», підкреслюючи при цьому, що для нього ця наука не лише фах, а «внутрішньо обумовлений стан душі, відповідний образ мислення і взагалі спосіб життя» (Усна історія..., 2016, с. 279, 280).

Важливим імперативом ювіляра, його головним життєвим кредо, як зазначає професор В. В. Іваненко, є прагнення «чесно і якісно робити справу», «ніколи не втрачати відчуття людської гідності..., постійно дбати про своє самовдосконалення, саморозвиток» (Усна історія..., 2016, с. 310). Побажаємо ж Валентину Васильовичу і надалі триматися цих шляхетних орієнтирів, а також міцного здоров'я, нових творчих сил і натхнення.

Бібліографічні посилання

- Болебрух, А. Г. (2006). Слово об учителе. *Проблеми політичної історії України*: зб. наук. праць. Дніпропетровськ, 3–15.
- Валентин Васильович Іваненко. *Ювілейна соната: Біографічний нарис*. (2008). Дніпропетровськ: Арт-Прес.
- Іваненко, В. В. (2003). *Біль і звитяга: XX століття в українському вимірі*. Дніпропетровськ: Арт-Прес.

- Ковалева, И. Ф. (2008). *Жизнь, проведенная в могиле. Исповедь археолога*. Днепропетровск: Арт-Прес.
- Усна історія Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара: зб. док. матер. (2016). (вид. 2-е). (1). Дніпропетровськ.
- Якунин, В. К. (2013). *История, идеология, политика. Жизнь и познание истории*. Днепропетровск: Герда.

References

- Bolebrukh, A. G. (2006). Slovo ob uchitele. *Problemy politychnoji istoriji Ukrainy*: zb. nauk. pracj. Dnipropetrovsk, 3–15.
- Valentyn Vasylyovych Ivanenko. *Juvilejna sonata: Bioghrafichnyj narys*. (2008). Dnipropetrovsk: Art-Pres.
- Ivanenko, V. V. (2003). *Bilj i zvytjagha: XX stolittja v ukrajinskomu vymiri*. Dnipropetrovsk: Art-Pres.

- Kovaleva, I. F. (2008). *Zhizn, provedennaya v mogile. Ispoved arkheologa*. Dnepropetrovsk: Art-Pres.
- Usna istorija Dnipropetrovsjkogho nacionaljnogho universytetu imeni Olesja Ghonchara: zb. dok. mater. (2016). (vyd. 2-e). (1). Dnipropetrovsk.
- Yakunin, V. K. (2013). *Istoriya, ideologiya, politika. Zhizn i poznanie istorii*. Dnepropetrovsk: Gerda.

Надійшла до редколегії 29.12.2017